

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за присъждане на академичното звание “доцент”
по професионалното направление 2. 1. Филология (Санскрит),
обявен в ДВ, бр. 100 от 20. 12. 2011 г.

Кандидат: гл. ас. д-р Гергана Руменова Русева, Катедра “Класически Изток”, ФКНФ,
СУ “Св. Климент Охридски”

Рецензент: доц. д-р Милена Братоева, Катедра “Класически Изток”, ФКНФ,
СУ “Св. Климент Охридски”

Гл. ас. д-р Гергана Руменова Русева е единствен кандидат в конкурса за заемане на академичната длъжност “доцент” по горепосоченото направление, обявен от Софийския университет. Документацията по конкурса е пълна и е изготвена в съответствие с нормативните изисквания.

Гергана Русева е възпитаник на специалност Индология в Софийския университет, която завършва през 2000 г. Още тогава изборът на тема за дипломната ѝ разработка (*Катха Упанишад – превод от санскрит и коментар*) бе симптоматичен за интереса ѝ към езика санскрит и към литературата, създавана през вековете на този древен език. Още тогава, в качеството ми на научен ръководител на дипломната ѝ работа, се убедих, че става въпрос за целенасочен, траен и задълбочен интерес към езика, подплатен с необходимите познания, аналитичен и лингвистичен потенциал. В периода 2002-2005 г. Гергана Русева е редовен докторант в катедра “Класически Изток” на ФКНФ, а през 2006 г. придобива образователната и научна степен “доктор”, защитавайки дисертационен труд на тема: *Индоарийските лични местоимения в диахрония*. Като рецензент на този труд бих могла да заявя, че той представлява солидно научно изследване с подчертана теоретична и приложно-научна стойност. През 2009 г. д-р Русева е назначена за главен асистент по санскрит в специалност Индология, катедра “Класически Изток” на ФКНФ.

Представени за рецензиране публикации

От кратката справка за кариерното ѝ израстване е видно, че хабилитационният труд на Гергана Русева, *Граматика на идентичността – за развитието на думата atman в индоарийските езици*, публикуван през настоящата година, се явява закономерен резултат от цялостното ѝ развитие като санскритолог от 2000 г. насам.

Освен това той, в по-голяма или по-малка степен, обобщава цялостната научна продукция на кандидата към настоящия момент.

Във фокуса на монографичния труд, който заема основно място сред публикациите, с които Русева участва в конкурса, е думата *атман*, превърнала се в квинтесенция на индийската духовна култура, без чието адекватно осмисляне е невъзможно задълбоченото изучаване и анализ на религиозно-философската традиция в Индия. Поради тази причина идеята за *атман* в цялата ѝ семантична и функционална многозначност, е предмет на изследване в многобройни разработки с респектираща научна стойност. Качествата да заеме подобаващо място сред тях притежава настоящата монография на Русева, която е първото по рода си диахронно изследване в специализираната индологическа литература, в което последователно и систематично е изследвано развитието на думата *атман* в индоарийските езици от епохата на Ведите до наши дни. Освен завидна лингвистична ерудиция, трудът на Русева показва задълбочено познаване на спецификата на културния контекст, в който възниква и се утвърждава понятието *атман*, както и на типа мисловност, артикулирала този сложен концептуален конструкт. Убедително доказателство за това е петата глава в труда, *За развитието на концепта атман*, в която въз основа на детайлния етимологичен, морфологичен, семантичен и функционален анализ на думата *атман*, осъществен в първите четири глави на изследването (*Етимология на понятието атман; Формално и морфологично развитие на думата атман и нейните наследници в индоарийските езици; Семантично развитие на думата атман; За функцията и употребите на думата атман и нейните наследници в индоарийските езици*) Гергана Русева съсредоточава усилията си върху реконструирането на ключовите значения на концепта *атман*, анализирайки закодираните в дълбините на езика представи, възприятия и светогледни нагласи, чийто продукт е *атман*.

Спецификата на културния контекст и на светогледа могат да бъдат реконструирани единствено и само въз основа на съхранените текстове на санскритската и в един по-широк смисъл на индийската култура. Разработката демонстрира много добро познаване на оригиналните паметници, което позволява на Русева да анализира най-фините и в повечето случаи дискуссионни семантични нюанси в употребите на *атман* в тях. Семантичният и функционален анализ на думата *атман* е осъществен в хабилитационния труд въз основа на собствени преводи на богат корпус от текстове, представляващи трите хронологически периода в разволя на индоарийските езици – ДИА, СИА и НИА, което считам за едно от безспорните му достойнства. Към

тях причислявам и петте приложения в края на изследването, които притежават висока приложно-научна стойност и не на последно място доказват преводаческите и интрепретативни умения на авторката. По най-категоричен начин, обаче, те са заявени в последната, шеста глава на труда (*За превода на думата атман: на границата между текст, контекст, концепт и концепция*), в която Русева предлага собствен превод от санскрит на български език на три строфи от *Бхагавадгита* (VI. 5-7) и на целия текст на *Иша упанишад*, явяващ се първи превод на български език на този ключов образец на т.нар. стихотворни упанишади. Приносният характер на тази част от изследването далеч не се ограничава само до преводите, той се съдържа преди всичко в интерпретацията на Русева, която ми напомни за книгата на Волфганг Изер “Обхватът на интрепретацията” (2004), в която той пише следното: “В един бързо свиващ се свят, много и различни култури достигат до близък контакт една с друга и изискват взаимно разбиране не само в своите собствени понятия, но и в понятията на културата, с която се срещат. Колкото последната е по-чужда, толкова по-неизбежен става преводът в каквато и да било форма, тъй като своеобразната природа на културата, пред която се изправяме, може да бъде схваната само посредством проецирането ѝ върху това, което е познато.” (с. 24)

Един от основните акценти в труда на Русева е поставен върху възвратната и възвратно-емфатична употреба на думата *атман* и нейните наследници. Този аспект от разработката е особено ценен от чисто лингвистична гледна точка, защото предлага цялостно, детайлно и задълбочено изследване на тази ключова функция на *атман*, каквото до този момент не е правено в индологическата литература. Сред най-съществените моменти в тази част на изследването бих открила анализа на процеса на граматикализация на думата *атман* като възвратно местоимение, не на последно място и поради това, че той играе определена роля в превръщането на *атман* в ключово понятие в религиозно-философските и метафизични доктрини в Индия.

Макар и много рядко, в текста се срещат някои не докрай прецизирани твърдения като например това на с.145, съгласно което “за човека от предведическия период, чието съзнание...”, а примерите, които илюстрират твърденията на авторката са от “Ригведа”, тоест от текст, кодифициран във ведическата епоха. Ние не разполагаме с паметници от предведическата епоха. Като един от редакторите на публикацията, споделям вината за това недоглеждане. Тук е мястото да кажа, че работата ми като редактор бе много ползотворна и за мен и се радвам, че авторката възприе по-голямата част от корекциите, които ѝ предложих.

Библиографската справка в края на изследването, включваща повече от двеста и двадесет заглавия, потвърждава впечатлението ми, че Русева е запозната детайлно с основните разработки по темата в специализираната литература – задължителна предпоставка за всяко сериозно научно изследване.

Освен хабилитационния труд, Гергана Русева участва в обявения конкурс с още седем публикации, сред които бих открила следните две: *По въпроса за композитите и техния произход във ведийския език*, публикувана през 2007 г. в сб. *Словото класическо и ново* и *За “звуковия символизъм” и устойчивостта на формите на личните местоимения в индоарийските езици*, дадена за печат в *Българско Изтокознание. Acta Orientalia Bulgarica*.

Първата разглежда едно характерно за санскрит явление – композитите и по-конкретно въпроса за техния произход и развой. Авторката аргументира хипотезата, че композитите, чиито първи член е в падежна форма, са по-ранни. Тази научна разработка е показателна за ерудираността на Русева като езиковед и преди всичко като санскритолог. Целият анализ стъпва върху дефинициите на древния граматик Панини, които са предложени в текста в превод от санскрит на авторката. Преводът на сутрите от граматическия трактат “Осемкнижие” на Панини се считат за сериозно изпитание за всеки специалист по санскрит. Тук е мястото да подчертая, че Гергана Русева е автор на първите преводи от санскрит на български език на част от сутрите в “Аштадхяи”. Заключениеята на авторката са изведени въз основа на задълбочен и детайлен анализ. Същото впечатление остава и втората публикация, която изследва въпроса за това в каква степен определени паралингвистични асоциации на лабиалния назал m и на денталния експлозив t в състава съотв. на първоличното и на второличното местоимение в индоарийските езици предпоставят или биха могли да предпоставят устойчивостта на тези лични местоимения във времето. Статията е много интригуваща и аз бих си позволила да препоръчам на авторката да продължи и да задълбочи научните си занимания с тази проблематика. Макар че няма пряка връзка с темата на тази публикация, ще добавя, че звуковият символизъм играе изключително важна роля в композирането на ведическите ритуално-религиозни химни, което подсказва, че ведическите жреци са осъзнавали именно огромния му паралингвистичен потенциал.

В края на тази част от рецензията си ще отбележа, че справката за приностните моменти е коректна и отразява адекватно реалните научните достойнства на научните трудове на д-р Русева..

Русева посочва общо десет цитирания на свои публикации, регистрирани от самата нея.

Преподавателска дейност

В продължение вече на десет години Гергана Русева се изгражда като основен преподавател по санскрит в специалност Индология на Софийския университет. Тя е водещ специалист по санскрит изобщо в българската наука. Преподавателската ѝ кариера започва през 2002 г. като хоноруван преподавател по Санскрит и по Ведийски език в специалност Иранистика (в периода 2002-2004 г.). Както вече бе посочено по-горе, от 2009 г. Русева е щатен преподавател в катедра “Класически Изток” на ФКНФ. Тя е титуляр на следните задължителни дисциплини в бакалавърската степен на обучение в специалност Индология: Санскрит (I част), Санскрит (II част), Морфология и синтаксис на хинди. Разработила е и курс от лекции Санскрит за неиндолози, избираема дисциплина за студентите от специалност Класическа филология на ФКНФ. Предвид факта, че познавам отблизо развитието на Гергана Русева първо като студент в специалността и след това като колега, мога убедено да заявя, че към настоящия момент тя е се е утвърдила като висококвалифициран и компетентен университетски преподавател, който се ползва с авторитет както сред студентите, така и сред своите колеги. Доказателство за това е и фактът, че в периода 2009 – 2011 г. тя бе отговорник на специалност Индология.

Гергана е амбициозен, динамичен и търсец млад човек, който винаги работи систематично и делово за осъществяването на своите проекти. Като най-стойностен и показателен за нейния организационен потенциал бих открила проекта за превеждането от санскрит и публикуването за първи път на български език на един от най-емблематичните образци на средновековната наративна литература на санскрит *Веталапанчавимшати* (“25-те истории на Ветала”), чийто инициатор и ръководител е тя. В екипа, реализирал проекта, са включени осем студента от специалност Индология. Русева е участник и в проектите за превод от хинди на български език и публикуване на съвременна индийска проза – *В танца на времето* (2008 г.) и *Женски хроники от Индия* (2011 г.), реализирани от колеги индолози.

Заклучение

В заключение ще подчертая, че гл. ас. д-р Гергана Русева отговаря напълно на изискванията за придобиване на академичното звание “доцент”, формулирани в Закона

за развитие на академичния състав в Р. България и в Правилника за неговото приложение. Теоретичните и приложно-научни достоинства на рецензираните публикации, както и безспорните качества на компетентен и авторитетен университетски преподавател, които притежава Русева, ми дават пълно основание да оценя положително кандидатурата ѝ и да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на гл. ас. д-р Гергана Руменова Русева академичното звание “доцент” по санскрит.

19. 04. 2012 г.

София

Рецензент:

(доц. д-р Милена Братоева)

